

Ontbrekende staartpennen bij Wespendieven *Pernis apivorus*

Gerard Müskens

De Wespendief is een roofvogel, die in West- en Centraal-Afrika overwintert en 's zomers naar Europa komt om te broeden (Cramp & Simmons 1980). In Nederland arriveren de meeste Wespendieven in mei en vanaf het einde van deze maand kan men legfels aantreffen (Glutz von Blotzheim, Bauer & Bezzel 1971).

Van de rui is erg weinig bekend. Glutz *et al.* (1971) vermelden dat er vanaf het uitkomen van de eieren in begin juli hooguit drie binnenste handpennen (handpen 1-3) worden geruid. Soms wordt er helemaal niet geruid in de broedgebieden. Pas na aankomst in het overwinteringsgebied wordt de rui voltooid (Glutz *et al.* 1971). Dit beeld wordt door ons na vele jaren van nestcontroles bij Wespendieven in zoverre bevestigd, dat er behalve handpen 1 en soms handpen 2 ook wel eens een enkele armpen, staartpen en wat dekveren worden gevonden. Maar bij sommige Wespendieven gebeurt er af en toe iets vreemds met de staartpennen...

Op 13 juni 1996 werd mij in de bossen bij Schinveld door W. Quadackers een nest getoond waarop een Wespendief zou broeden of gebroed zou hebben. Enkele dagen eerder had hij onder dat nest in een els enkele veren van deze roofvogel gevonden. Er lagen echter nog meer veren rondom de nestboom, vrijwel allemaal staartpennen. De tekening was echter niet bij alle veren uniform en er waren zeven staartpennen uit het rechterdeel van de staart afkomstig. Het betrof hier dus twee Wespendieven, omdat een Wespendief zes linker en zes rechter staartpennen heeft. Behalve de genoemde zeven rechter staartpennen lagen er nog een bovenarmpen links en een staartpen links (zie foto). In de nestrand hing nog een staartpen, welke niet werd verzameld. Geen van de veren was afgebeten, dus predatie door een marter kon worden uitgesloten.

Van beide Wespendieven waren de buitenste rechter staartpennen aanwezig. Van de overige pennen is niet met zekerheid na te gaan welke overeenkomstig zijn (Foto 1). Het is niet duidelijk of de pennen aan een vrouwtje, een mannetje of aan beide toebehoorden. Gezien de lengtes en de tekening staan alle mogelijkheden open (van Manen & Bijlsma 1995). Sporen van beschadigingen door (grof) geweld werden nauwelijks aangetroffen. Met uitzondering van één pen, die aan de basis van de binnenvlag een lichte beschadiging had, zagen alle veren er op de normale slijtage na gaaf uit. Helaas werden er in dit gebied in deze periode geen Wespendieven meer waargenomen, noch bij het nest noch in de omgeving. Zodoende ontbreken waarnemingen van staartloze of bijna staartloze Wespendieven.

De andere voorvallen komen van Theo van Lent. Hij vertelde mij over Wespendieven in twee verschillende jaren, waarvan een aantal staartpennen ontbrak (Figuur 1). De volgende citaten komen uit zijn dagboek:

“Op 6 augustus j.l. (1997) zag ik aan de Torenvalkweg in Zuidelijk Flevoland een middelgrote roofvogel in tegenlicht boven mij zeilend, die me even in de problemen bracht. Zonder kijker zag ik geen staart, maar met de Leitz (10x40) erop bleek de staart uit één, hooguit twee pennen te bestaan, die naast elkaar lagen. De drie banden waren prachtig te zien op de doorschijnende staartveren: een Wespendif. De vogel zeilde zonder te schroeven in N.O. richting weg. Hij leek geen last te hebben van zijn gebrek; geen extra vleugelslagen; net zo gemakkelijk in de lucht als de diverse Buizerden en zelfs een Grauwe Kiekendief die ik die dag zag.”

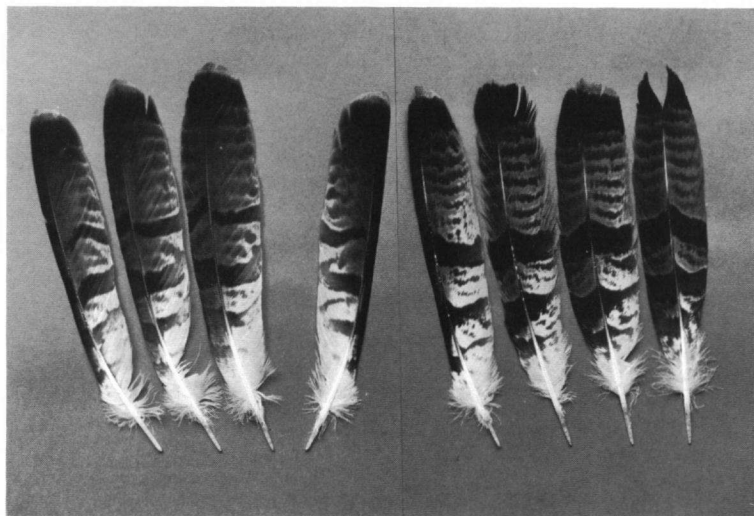

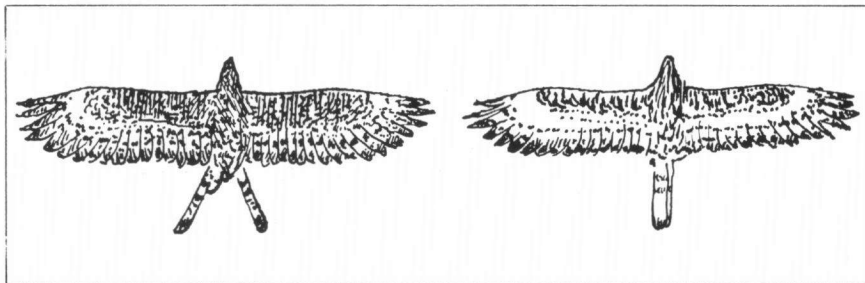
Foto 1. Staartpennen van twee adulte Wespendifen, gevonden te Schinveld op 13 juni 1996. Lengte van de pennen v.l.n.r. 256, 273, 279, 259 (vogel I), 260, (266, sleet), 262 en 256 mm (vogel II) (Foto: Gerard Müskens). *Rectrices of two adult Honey Buzzards found underneath nest at Schinveld on 13 June 1996. Length of rectrices from left to right: 256, 273, 279, 259 (bird I), 260, 266 (abraded), 262 and ? mm (bird II).*

Ik (Theo van Lent) herinnerde me meteen een waarneming uit Noord-Duitsland in 1967, en thuis gekomen zocht ik deze op:

“16 augustus 1967: De Wespendif kwam met drie soortgenoten en een Buizerd in de blauwe lucht (...). Eén van het wespendifgezin had merkwaardig geruid: hij had geen staart, om precies te zijn twee staartveren en een aanliggend klein staartveertje. Hij had moeite om met de andere twee mee te schroeven. Hij sloeg meer met de vleugels. De Wespendifen schroefden met V-vormige vleugels, maar zeer ondiep en zeilden met rechte of omlaag gehouden vleugels. Ze waren spoedig op grote hoogte.”

De overeenkomst in deze waarnemingen is dat bij alle Wespendifen een zeer groot

deel van de staartpennen ontbrak. Wat verschilt is, dat de staartveren van de Wespendienven uit Schinveld begin juni zijn verloren en de staartpennen van de waargenomen Wespendienven pas begin augustus. Bij de Wespendief in Noord-Duitsland was nog een aangroeiende pen zichtbaar, waarschijnlijk een pen die 'normaal' was geruid. In de literatuur wordt geen melding gemaakt van staartpenruï in de broedgebieden, maar uit eigen ervaringen weten we dat er soms een of twee staartpennen worden geruid. Toch lijkt het er sterk op dat er bij alle vier de genoemde gevallen iets ongewoons moet zijn gebeurd, waardoor een groot deel van de staartpennen plotseling werd verloren.

Figuur 1. Adulte Wespendief in Noord-Duitsland op 16 augustus 1967 (links) en adulte Wespendief in Zuidelijk Flevoland op 6 augustus 1997 (rechts). Naar veldschetsen. (Theo van Lent). *Adult Honey Buzzard in northern Germany on 16 August 1967 (left) and adult Honey Buzzard in Zuidelijk Flevoland on 6 August 1997 (right). After field sketches. (Theo van Lent).*

Men kan zich voorstellen dat een Havik probeert een Wespendief te pakken (al tweemaal vonden wij een volwassen geslagen Wespendief; zie ook Hauff (1997) voor de beschrijving van een vangpoging van een broedende Wespendief door een Havik), maar dat daarbij alleen de staart het (deels) moest ontgelden. Dat de Wespendief hierbij zelf een handje heeft meegeholpen door zijn staartveren te laten vallen om daarmee een Havik op een dwaalspoor te brengen, kan men zich eveneens voorstellen. Dat zou betekenen dat er sprake moet zijn geweest van schrikruï, iets wat we van o.a. duiven, lijsters en hoenders (vaak prooivogels!) ook kennen. Een vogel kan nog redelijk vliegen zonder staart, hetgeen zonder hand- en armpennen onmogelijk is. Staartpennen zijn dan ook de enige pennen die in noodgevallen kunnen worden gemist. De belangrijkste functies die ze vervullen zijn vergroting van het draagvlak en de wendbaarheid (stuurfunctie). Voor Wespendienven is de draagvlakfunctie vooral van belang tijdens de trek. Haviken en Sperwers zouden zonder staart ten dode zijn opgeschreven omdat ze nauwelijks meer een levende prooi zouden kunnen pakken; tijdens een achtervolging moeten ze immers snel kunnen wenden. Een Wespendief heeft een geheel andere manier om aan zijn voedsel te komen. Om wespennesten te vinden, of in tijden van schaarste kikkers en padden, zijn geen wilde achtervolgingen nodig en is een volledige staart niet

echt noodzakelijk.

Het lijkt me daarom voorstelbaar dat de Wespendif door schrikruï in uiterste nood een wapen heeft om het vege lijf te redden tegen sterkere predatoren zoals Havik, Oehoe en Boommarter. De prijs is wel dat hij meerdere weken tijdens het vliegen gehandicapt zal zijn en goed zal moeten oppassen!

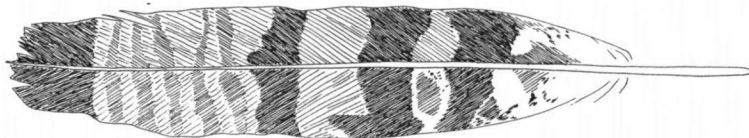
Summary: Missing rectrices in Honey Buzzards *Pernis apivorus*

Four cases of adult Honey Buzzards are described, in which many more rectrices were missing than could be accounted for by moult. A series of rectrices was found underneath a failed nest, apparently implicating two different birds (Photo 1). The shaft of the feathers was undamaged, ruling out predation by marten. Two other cases involved soaring birds, both lacking all but two rectrices (Fig. 1). It is hypothesised that predation attempts by Goshawks *Accipiter gentilis* may have caused the Honey Buzzards to lose most or all of their tail feathers (fright moult?).

Literatuur

- Cramp S. & Simmons K.E.L. (eds.) 1980. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa, Vol. II. Oxford University Press, Oxford.
- Glutz von Blotzheim U.N., Bauer K.M. & Bezzel E. 1971. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Bd. 4. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
- Hauff P. 1997. Videoüberwachung: Der Wespenbussard ins Nest geschaut. Falke 44: 220-223.
- van Manen W. & Bijlsma R.G. 1995. Staartbandering bij adulte Wespendifieven *Pernis apivorus* geeft geen uitsluitsel omtrent sexe. De Takkeling 3(2): 25-29.

Adres: van Nispenstraat 4, 6561 BG Groesbeek.

Tekening: Rob Bijlsma